

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кафедра сільськогосподарського машинобудування

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СВІТОВЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

м. Кропивницький – 2021

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до дисципліни
3. Мета і завдання дисципліни
4. Формат дисципліни
5. Результати навчання
6. Обсяг дисципліни
7. Пререквізити
8. Технічне і програмне забезпечення / обладнання
9. Політика курсу
10. Навчально-методична карта дисципліни
11. Система оцінювання та вимоги
12. Рекомендована література

1. Загальна інформація

Назва дисципліни	Світове сільське господарство та зовнішньоекономічна діяльність
Рік викладання	2021-2022 навчальний рік
Викладач	Свірень Микола Олександрович, доктор технічних наук, професор, http://sgm.kntu.kr.ua/STAFF2.html
Контактний телефон	(0522)-390-472 – викладацька кафедри сільськогосподарського машинобудування, робочі дні з 8 ³⁰ до 14 ²⁰
E-mail:	kaf_sgm_kntu@ukr.net
Консультації	<i>Очні консультації</i> згідно розкладу консультацій Понеділок та Середа з 14 ²⁰ до 15 ³⁰ <i>Онлайн консультації</i> за попередньою домовленістю в робочі дні з 8 ³⁰ до 14 ²⁰

2. Анотація до дисципліни

Дисципліна “Світове сільське господарство та зовнішньоекономічна діяльність” є галузевою економічною наукою, яка вивчає основи розвитку світового господарства та його базової галузі – сільського господарства.

Зміни в економіці, зумовлені формуванням ринкового середовища вимагають запровадження ефективних систем господарювання. Це супроводжується дедалі глибшим залученням України до світового економічного простору та активізацією її зовнішньоекономічної діяльності.

Знання закономірностей розвитку аграрних відносин окремих країн світу дає можливість використання передового досвіду ведення сільськогосподарського виробництва у нашій країні.

Дисципліна “Світове сільське господарство та зовнішньоекономічна діяльність” ґрунтується на знаннях загальнотехнічних дисциплін, відомостях з питань технології виробництва сільськогосподарської продукції.

Окрім практичного використання, дисципліна має також пізнавальне значення.

3. Мета і завдання дисципліни

Мета дисципліни – формування професійних вмінь, знань закономірностей розвитку світового сільського господарства та виробничих відносин у галузі аграрного виробництва окремих країн світу взагалі і за типами господарств; засвоєння форм міжнародної економічної і науково-технічної співпраці.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- надати уявлення про основні закономірності сільського господарства країн світу;
- опанування методики аналізу та оцінки сучасного стану і визначення рівня розвитку національних економік аграрного виробництва;
- навчити навикам використання теорії та досвіду зарубіжних країн у вирішенні проблем економічного розвитку сільського господарства України.

4. Формат дисципліни

Для денної форми навчання:

Викладання курсу передбачає для засвоєння дисципліни традиційні лекційні заняття із застосуванням електронних презентацій, поєднуючи із практичними роботами.

Формат *очний* (Face to face) та *змішаний* (blended) - курс, що має супровід в системі Moodle

Для заочної форми навчання:

Під час сесії формат очний (Face to face), у міжсесійний період – дистанційний (online).

5. Результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути наступні компетентності:

соціальні навички (soft-skills):

1 – здатність до використання основних положень і методів соціальних, гуманітарних і економічних наук при вирішенні соціальних і професійних задач, здатність аналізувати соціально значущі проблеми і процеси;

2 – здатність розв'язувати комплексні задачі та практичні проблеми у галузі професійної діяльності в невизначених умовах;

3 – здатність до саморозвитку і самовдосконалення протягом життя, відповідальність за навчання інших.

фахові (special-skills):

1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

2. Здатність працювати в команді.

3. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

4. Здатність шляхом самостійного навчання освоїти нові області, використовуючи здобуті знання в галузі сільськогосподарського машинобудування.

Програмні результати вивчення дисципліни:

1. Вміння та навички працювати з різними джерелами, вишукувати, обробляти, аналізувати та систематизувати отриману інформацію. Розуміння наукових статей у сфері обраної спеціальності. Вміння та навички працювати з сучасними бібліографічними і реферативними базами даних, а також наукометричними платформами, такими як Web of Science, Scopus та ін. Вміння та навички відслідковувати найновіші досягнення сільськогосподарському машинобудуванню та знаходити наукові джерела, які мають відношення до сфери наукових інтересів здобувача. Знання, розуміння, вміння та навички використання правил цитування та посилання на використані джерела, правил оформлення бібліографічного списку. Знання та розуміння змісту і порядку розрахунку основних кількісних наукометричних показників ефективності наукової діяльності (індекс цитування, індекс Хірша (h-індекс), імпаکت-фактор). Вміння та навички аналізувати інформаційні джерела, виявляти протиріччя і не вирішенні раніше проблеми або їх частини, формулювати робочі гіпотези.

2. Вміння та навички здійснювати ретроспективний аналіз наукового доробку у напрямі дослідження сільськогосподарського

машинобудування.

3. Вміння та навички проводити критичний аналіз різних інформаційних джерел, конкретних освітніх, наукових та професійних текстів у галузі сільськогосподарського машинобудування.

4. Вміння та навички створювати нові знання через оригінальні дослідження, якість яких може бути визнана на національному та міжнародному рівнях. Вміння та навички брати участь у наукових дискусіях на міжнародному рівні, відстоювати свою власну позицію на конференціях, семінарах та форумах.

5. Вміння та навички брати участь у критичному діалозі. Вміння та навички зацікавити результатами дослідження.

6. Вміння та навички кваліфіковано і обґрунтовано використовувати фахові знання для розв'язування галузевих задач.

6. Обсяг дисципліни

Ознака дисципліни, вид заняття	Кількість годин
Кількість кредитів / годин	3 / 90
Кількість змістових модулів	2
Нормативна / вибіркова	вибіркова
лекції	28
практичні	14
самостійна робота	48
Вид підсумкового контролю	залік

7. Пререквізити

Враховуючи послідовність накопичення знань та інформації, дисципліна вивчається після викладання наступних дисциплін: «Фізика», «Вища математика», «Деталі машин», «Теорія механізмів і машин», «Теоретична механіка», «Технологія виробництва продукції тваринництва».

8. Технічне і програмне забезпечення /обладнання

Для викладання дисципліни застосовуються: мультимедійні засоби, персональні комп'ютери, локальна комп'ютерна мережа, вільний доступ до Інтернету, програмне забезпечення EXCEL.

9. Політика дисципліни

Академічна доброчесність:

Очікується, що студенти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлювати наслідки її порушення.

Відвідування занять

Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають лекції і практичні заняття курсу. Пропущені заняття повинні бути відпрацьовані не пізніше, ніж за тиждень до залікової сесії.

Поведінка на заняттях

Недопустимість: запізненнь на заняття, списування та плагіат, несвоєчасне виконання поставленого завдання.

При організації освітнього процесу в Центральукраїнському національному технічному університеті студенти, викладачі та адміністрація діють відповідно до: Положення про організацію освітнього процесу в ЦНТУ; Положення про дотримання академічної доброчесності НПП та здобувачами вищої освіти <http://www.kntu.kr.ua/?view=univer&id=4>.

10. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень, дата, академічні години	Тема, основні питання	Форма діяльності (заняття) /формат	Матеріали	Література, інформаційні ресурси	Завдання, години	Вага оцінки	Термін виконання
<i>Змістовий модуль I.</i>							
Тиж. 1 (за розкладом) 2 год.	Тема 1. Вступ до вивчення дисципліни. Роль сільського господарства у світовій економіці і його специфічні особливості. Природні і трудові ресурси світового сільського господарства.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 9-20, 3, С.19-20	Самостійно опрацювати матеріал: Сільське господарство, як складова світового господарства і його специфічні особливості. Земельні ресурси планети і ступінь їх використання в сільському господарстві. 2 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 2 тижня
Тиж. 2 (за розкладом) 2 год.	Тема 3. Стан світового виробництва продуктів та сировини сільського господарства.	Практичне заняття / <i>Face to face</i>	Методичні рекомендації	1, С. 9-20	Самостійно опрацювати матеріал: Особливості розвитку світового сільського господарства 2 год.	2,5 бали	Самостійна робота до 3 тижня
Тиж. 2 (за розкладом) 2 год.	Тема 2. Продовольча проблема у сучасному світі та шляхи її розв'язання. Міжнародний поділ праці та еволюція становлення світового ринку.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 9-20 2, С.78-92, 3, С.20-24	Самостійно опрацювати матеріал: Продовольча проблема в Україні та роль сільського господарства у її вирішенні. Ступінь міжнародного поділу факторів аграрного виробництва. Форми міжнародного переміщення капіталу і види інвестиційної діяльності. 4 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 3 тижня
Тиж. 3 (за розкладом) 2 год.	Тема 3. Значення міжнародних економічних відносин у світовому господарстві. Стан світового виробництва продуктів та сировини сільського господарства.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 43-45 2, С.92-100 3, С.24-25	Самостійно опрацювати матеріал: Стан світового виробництва основних видів сільськогосподарської продукції. 2 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 4 тижня
Тиж. 4 (за розкладом) 2 год.	Тема 4. Сільське господарство країн Північної Америки.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 48-50 2, С. 101-145 3, С.26-28	Самостійно опрацювати матеріал: Інтереси України в аграрному виробництві США і Канади. 2 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 5 тижня
Тиж. 4 (за розкладом) 2 год.	Тема 4. Сільське господарство країн Північної Америки.	Практичне заняття / <i>Face to face</i>	Методичні рекомендації	1, С. 48-50 2, С. 183-193 3, С.59-62	Самостійно опрацювати матеріал: Особливості розвитку сільського господарства Канади 2 год.	2,5 бали	Самостійна робота до 5 тижня

Тиждень, дата, академічні години	Тема, основні питання	Форма діяльності (заняття) /формат	Матеріали	Література, інформаційні ресурси	Завдання, години	Вага оцінки	Термін виконання
Тиж. 5 (за розкладом) 2 год.	Тема 5. Сільське господарство країн Західної Європи.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 78-82, 104-106, 134-136 3, С.28-34	Самостійно опрацювати матеріал: Сільськогосподарський сектор економіки високо-розвинутих країн Західної Європи. 2 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 6 тижня
Тиж. 6 (за розкладом) 2 год.	Тема 6. Сільське господарство і агропромислова інтеграція в Японії.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 148, 163-164 2, С. 275-283, С.86-89	Самостійно опрацювати матеріал: Вплив сільськогосподарських зв'язків на аграрне виробництво Японії. 2 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 7 тижня
Тиж. 6 (за розкладом) 2 год.	Тема 5. Сільське господарство країн Західної Європи.	Практичне заняття / <i>Face to face</i>	Методичні рекомендації	1, С. 78-82, 104-106, 134-136 2, С. 382-383	Самостійно опрацювати матеріал: Особливості розвитку сільського господарства Іспанії 2 год.	2,5 бали	Самостійна робота до 7 тижня
Тиж. 7 (за розкладом) 2 год.	Тема 7. Розвиток сільськогосподарського виробництва країн Центральної і Південно-Східної Європи.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 178-180, 258, 307 2, С. 347-352, 3, С.165-174	Самостійно опрацювати матеріал: Розвиток агропромислової інтеграції в країнах Центральної і Південно-Східної Європи. 2 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 8 тижня
Тиж. 7	Змістовий контроль № 1	Тест	Тест	Тестові завдання	Виконати тестове завдання 2 год.	30 балів	Тиж. 7
Максимальна кількість балів за змістовим модулем I						48 балів	
Змістовий модуль II.							
Тиж. 8 (за розкладом) 2 год.	Тема 8. Загальні закономірності та особливості розвитку сільськогосподарського виробництва країн СНД.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 320-328, 333 2, С. 193-200 3, С.20-24	Самостійно опрацювати матеріал: Особливості економічного розвитку в країнах СНД в галузі сільського господарства 4 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 9 тижня
Тиж. 8 (за розкладом) 2 год.	Тема 6. Сільське господарство і агропромислова інтеграція в Японії.	Практичне заняття / <i>Face to face</i>	Методичні рекомендації	1, С. 148, 163-164 2, С. 400-401 3, С.349-354	Самостійно опрацювати матеріал: Особливості розвитку сільського господарства Японії 2 год.	2,5 бали	Самостійна робота до 9 тижня
Тиж. 9 (за розкладом) 2 год.	Тема 9. Агропромисловий розвиток Китаю.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 415-417 3, С.214-240	Самостійно опрацювати матеріал: Зовнішньоекономічні відносини України і Китаю. 2 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 10 тижня
Тиж. 10 (за розкладом) 2 год.	Тема 10. Розвиток аграрної сфери країн Латинської Америки.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 281-284, 297-299 2, С. 390-401, 3, С.332-391	Самостійно опрацювати матеріал: Роль нових індустріальних країн у аграрному виробництві Латинської Америки. 2 год.	2 бали	Самостійна робота до 10 тижня

Тиждень, дата, академічні години	Тема, основні питання	Форма діяльності (заняття) /формат	Матеріали	Література, інформаційні ресурси	Завдання, години	Вага оцінки	Термін виконання
Тиж. 10 (за розкладом) 2 год.	Тема 8. Загальні закономірності та особливості розвитку сільськогосподарського виробництва країн СНД.	Практичне заняття / <i>Face to face</i>	Методичні рекомендації	1, С. 30-36 2, С. 551-554 3, С.44-50	Самостійно опрацювати матеріал: Особливості розвитку сільського господарства Казахстану 1 год.	3 бали	Самостійна робота до 11 тижня
Тиж. 11 (за розкладом) 2 год.	Тема 11. Сучасний стан сільського господарства і шляхи вирішення продовольчої проблеми країн Африки..	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 248 2, С. 450-454, 3, С.44-50	Самостійно опрацювати: Особливості розвитку сільського господарства у Південно-Африканській республіці. 1 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 12 тижня
Тиж. 12 (за розкладом) 2 год.	Тема 12. Особливості розвитку сільськогосподарського виробництва країн Південно-Західної Азії (Близький і Середній Схід).	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 392-393, 398 2, С. 538-554 3, С.44-52	Самостійно опрацювати: Характеристика аграрного виробництва і зовнішньо-економічних зв'язків Туреччини.2 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 12 тижня
Тиж. 12 (за розкладом) 2 год.	Тема 9. Агропромисловий розвиток Китаю.	Практичне заняття / <i>Face to face</i>	Методичні рекомендації	1, С. 415-417 2, С. 47-50 3, С.44-50	Самостійно опрацювати матеріал: Особливості розвитку сільського господарства Китаю2 год.	2,5 бали	Самостійна робота до 13 тижня
Тиж. 13 (за розкладом) 2 год.	Тема 13. Особливості розвитку і значення сільського господарства в економіці країн Південної та Південно-Східної Азії.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 341-353, 363-366 3, С.54-58	Самостійно опрацювати: Особливості розвитку сільського господарства і зовнішньо-економічні відносини Індії 2 год.	2 бали	Самостійна робота до 13 тижня
Тиж. 14 (за розкладом) 2 год.	Тема 14. Аграрні реформи в країнах Східної Азії, Океанії та Австралії.	Лекція / <i>Face to face</i>	Презентація	1, С. 235-238, 92-99 3, С.62-66	Самостійно опрацювати: Характерні риси нових індустріальних країн Південно-Східної і Східної Азії. Фактори економічного розвитку і торгівельні відносини Австралії та країн Океанії. 4 год.	1,5 бали	Самостійна робота до 14 тижня
Тиж. 14 (за розкладом) 2 год.	Тема 10. Розвиток аграрної сфери країн Латинської Америки.	Практичне заняття / <i>Face to face</i>	Методичні рекомендації	1, С. 281-284, 297-299 3, С.54-58	Самостійно опрацювати матеріал: Особливості розвитку сільського господарства Аргентини 2 год.	2,5 бали	Самостійна робота до 14 тижня
Тиж. 14	Змістовий контроль № 2	Тест	Тест	Тестові завдання	Виконати тестове завдання 2 год.	30,0 балів	Тиж. 14
Максимальна кількість балів за змістовим модулем II						52 бали	

11. Система оцінювання та вимоги

Види контролю: поточний, рубіжний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю студентів, усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль.

Форма підсумкового контролю: залік.

Контроль знань і умінь здобувачів вищої освіти (поточний і підсумковий) з дисципліни «Моделювання технічних систем» здійснюється згідно з кредитною трансферно-накопичувальною системою організації навчального процесу. Рейтинг здобувачів вищої освіти із засвоєння дисципліни визначається за 100 бальною шкалою. Він складається з рейтингу з навчальної роботи, для оцінювання якої призначається 100 балів.

Критерії оцінювання. Еквівалент оцінки в балах для кожної окремої теми може бути різний, загальну суму балів за тему визначено в навчально-методичній карті. Розподіл балів між видами занять (лекції, практичні заняття, самостійна робота) можливий шляхом спільного прийняття рішення викладача і здобувачів вищої освіти на першому занятті.

Розподіл балів, які отримують студенти при вивченні дисципліни «Світове сільське господарство та зовнішньоекономічна діяльність»

Поточний контроль та самостійна робота																							
Змістовий модуль 1											Змістовий модуль 2											Сума	
T1	T2	T2	T3	T4	T4	T5	T6	T5	T7	ЗК1	T8	T6	T9	T10	T8	T11	T12	T9	T13	T14	T10	ЗК2	
1,5	2,5	1,5	1,5	1,5	2,5	1,5	1,5	2,5	1,5	30	1,5	2,5	1,5	2	3	1,5	1,5	2,5	2	1,5	2,5	30	100

Примітка: T1, T2,...,T14 – тема програми, ЗК1, ЗК2 – підсумковий змістовий контроль

Шкала оцінювання

Оцінка за шкалою ЄКТС	Визначення	Оцінка		
		За національною системою (екзамен, диф. залік, курс. проект, курс. робота, практика)	За національною системою (залік)	За системою ЦНТУ
A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінно)	Зараховано	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4 (добре)	Зараховано	82-89
C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок			74-81
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (задовільно)	Зараховано	64-73
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії			60-63
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2 (незадовільно)	Незараховано	35-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота			1-34

Знання здобувачів вищої освіти оцінюються при проведенні екзаменаційного контролю як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

– "відмінно" – здобувач вищої освіти досконало засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповіді, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– "добре" – здобувач вищої освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, аргументовано викладає його, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;

– "задовільно" – здобувач вищої освіти, в основному, володіє теоретичними знаннями з навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

– "незадовільно" – здобувач вищої освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

12. Рекомендована література

Базова

1. Економіка зарубіжних країн: Навчальний посібник / А.П. Голіков, О.Г. Дейнека, Л.О. Позднякова, П.О. Черномаз; За ред. А.П. Голікова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 464 с.
2. Економіка зарубіжних країн: Підручник – 2-ге вид. / А.С. Філіпенко, В.А. Вергун, І.В. Бураківський та ін. - К.: Либідь, 1998. -416 с.
3. Світова економіка : Підручник / А.С. Філіпенко, О.І. Рогач, О.І. Шнирков та ін. - 2-ге вид. стереотип. - К.: Либідь, 2001. - 582 с.
4. Економіка зарубіжних країн: Навч. посібник для студ. вузів / За ред. Ю.Г. Козака, 2003.-351 с.
5. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини: Навч. посіб. - 4-те вид., стер. - К.: Знання-Прес, 2003. - 406 с.
6. Юрківський В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: Підручник - 2-ге вид. - К.: Либідь, 2001. - 416 с.
7. Семенов В.Ф., Сіваченко І.Ю., Федоряка В.П. Загальний курс агробізнесу: Навч. посіб. / За ред. В.Ф. Семенова, І. Ю. Сіваченка. - К.: т-во «Знання», КОО, 2000. - 301 с.
8. Солоніненко К.С. Міжнародна економіка: Навч. посібник. - К.: Кондор, 2008. - 382 с.

Допоміжна

1. Дахно І.І., Бовтрук Ю.А. Міжнародна економіка: Навч. посібник. - К.: МАУП, 2002.-216 с.
2. Козак Ю.Г., Лук'яненко Д.Г., Макогон Ю.В. та ін. Міжнародна економіка: Навч. посібник. - К.: Вид-во «Артек», 2002.-436 с.
3. Нікітіна М.Г. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: Просторові аспекти розвитку: Навч. посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 192 с.
4. Передрій О.С. Міжнародні економічні відносини: Навч. посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 274 с.
5. Ільчук М.М. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу. - К.: Вища освіта, 2002. - 398 С.
6. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузина С.П. -Львів: Світ, 2003. -672 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://nbuv.gov.ua> .
2. <https://essuir.sumdu.edu.ua/> .
3. <http://dspace.kntu.kr.ua/> .
4. <http://moodle.kntu.kr.ua/my/> .
5. <https://books.google.com.ua/> .